

Тимчишин Павло Андрійович,
здобувач вищої освіти навчально-
наукового інституту поліцейської
діяльності Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
доцент кафедри теорії, історії
та філософії права Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент
Власенко Валерій Павлович

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ В МЕХАНІЗМІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ НА ТЕРИТОРІЯХ, ЩО ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ОКУПАЦІЇ

Сучасні тенденції розвитку державної політики у сфері прав людини і громадянина полягають у поглибленні міжнародної взаємодії у сфері захисту прав людини, розширенні змісту екологічних прав і обов'язків, формування обов'язку мінімізувати негативний вплив на навколишнє природне середовище, удосконалення системи соціальних прав, що охоплює забезпечення права на освіту, охорону здоров'я, належний рівень життя та соціальний захист, відновлення стану захищеності особи на деокупованих територіях тощо [1, с. 26].

Саме Національна поліція на територіях, що постраждали від окупації, виконує значно ширшу роль, ніж звичайне підтримання публічного порядку. Адже поліція однією з перших повертається у звільнені населені пункти, де цивільне населення пережило незаконне позбавлення волі, катування, руйнування житла, втрату документів, загибель близьких і тривалу відсутність соціальних гарантій. Через це захист прав цивільного населення на таких територіях пов'язаний не лише з реагуванням на окреме правопорушення, а з відновленням базового правового порядку, без якого людина не може реалізувати ні право на безпеку, ні право на звернення по допомогу, ні право на компенсацію шкоди, завданої окупацією. Саме в такому вимірі Національна поліція стає частиною механізму захисту прав людини, а її діяльність охоплює документування воєнних злочинів, прийняття заяв від населення, евакуацію, розшук зниклих, перевірку інформації про

колабораційну діяльність, допомогу постраждалим і відновлення довіри до держави на території, де ця довіра була зруйнована окупаційним режимом.

Правова основа такої діяльності визначена насамперед Законом України «Про Національну поліцію» та Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України». Закон України «Про Національну поліцію» встановлює, що поліція служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Стаття 23 цього Закону відносить до повноважень поліції превентивну діяльність, виявлення кримінальних правопорушень, досудове розслідування, розшук осіб, ужиття заходів для надання допомоги людям, які опинилися в небезпечному для життя чи здоров'я стані, а також участь у забезпеченні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану [3]. Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» виходить з того, що держава після залишення людиною тимчасово окупованої території зобов'язана вживати всіх необхідних заходів для гарантування її прав і свобод. Отже, участь поліції на таких територіях впливає не з окремих разових рішень, а з прямих положень законодавства.

Практика роботи Національної поліції на звільнених територіях показує, що для цивільного населення найпершими стають не загальні питання правового режиму, а дуже конкретні речі. Людині потрібно подати заяву про зниклого родича, зафіксувати руйнування будинку, отримати допомогу після катувань, безпечно виїхати з населеного пункту, який знову обстрілюється, або просто зрозуміти, куди звертатися після деокупації. Саме тому діяльність поліції на цих територіях має одночасно кілька напрямів. Відповідно до наданих Національною поліцією України даних, станом на 14 жовтня 2025 року слідчі розпочали 177027 кримінальних проваджень за фактами злочинів, учинених військовослужбовцями РФ та їхніми пособниками, з них 160244 – за статтею 438 Кримінального кодексу України [5]. Окремо підрозділи «Білий янгол», які працюють у прифронтових і звільнених районах, з початку повномасштабного вторгнення врятували понад 15 тисяч людей, з них понад 2100 дітей [4]. Ці дані показують, що поліція на територіях, які постраждали від окупації,

бере участь не лише у відновленні правопорядку, а й у безпосередньому захисті життя і безпеки цивільного населення.

Особливо виразно роль поліції видно в тих ситуаціях, де права цивільного населення були порушені одночасно в кількох вимірах. Документування воєнних злочинів пов'язане з правом людини на ефективне розслідування, встановлення винних і подальше відшкодування шкоди [2, с. 66–78]. Евакуація дітей, літніх людей, поранених і сімей, які залишаються під обстрілами, прямо стосується права на життя і безпеку. Розмінування звільнених територій і перевірка інформації про вибухонебезпечні предмети впливають на можливість людини безпечно повернутися до свого житла або хоча б пересуватися населеним пунктом. Прийняття звернень про зниклих безвісти, незаконно утримуваних осіб, викрадене майно, катування чи примусову співпрацю з окупаційною владою пов'язане вже з відновленням доступу до правосуддя. Саме тому на таких територіях Національна поліція виконує не одну ізольовану функцію, а забезпечує для цивільного населення можливість знову діяти в межах українського правового поля.

Найбільша проблема в цій сфері полягає в тому, що закон досить чітко визначає загальні завдання і повноваження поліції, але значно менш чітко описує порядок її дій саме на територіях, що постраждали від окупації. Після деокупації людині часто потрібні не одна, а відразу кілька форм допомоги: прийняття заяви про злочин, розшук рідних, фіксація шкоди, евакуація, інформування про мінну небезпеку, зв'язок із соціальними службами, супровід дитини або людини похилого віку [2, с. 35–58]. На практиці поліція виконує значну частину цих дій, але чинне правове регулювання не дає єдиного порядку першочергових дій щодо цивільного населення саме на таких територіях. Через це багато залежить від того, як організована робота конкретного підрозділу, наскільки налагоджена взаємодія з військовою адміністрацією, медичними закладами, службами у справах дітей і соціальним захистом.

Отже, Національна поліція у механізмі захисту прав цивільного населення на територіях, що постраждали від окупації, виконує одну з ключових ролей. Саме через її діяльність держава відновлює правопорядок, документує воєнні злочини, евакуює людей із небезпечних районів, допомагає постраждалим і повертає на звільнені території реальну дію українського права. Основна проблема полягає в тому, що ця діяльність уже давно стала

комплексною, але її спеціальний порядок для таких територій ще не отримав достатньо чіткого нормативного оформлення. Саме тому затвердження окремого відомчого порядку першочергових дій поліції на територіях, що постраждали від окупації, є найбільш прямим шляхом до того, щоб захист прав цивільного населення був не лише загальним завданням поліції, а чітко визначеним механізмом його практичної реалізації.

Список використаних джерел

1. Власенко В.П., Бесклеткіна М.Ю. Державна політика у сфері прав людини і громадянина в сучасних умовах : Ювілейні наукові читання, присвячені пам'яті академіка Володимира Володимировича Копейчикова : зб. матеріалів / Редкол. : С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський, М. М. Пендюра, Ю. В. Кривицький. Київ : 7БЦ, 2024. (м. Київ, 21 листопада 2024 року) : тези доп. Київ. 2024. С. 24–26. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/53a92c12-10e2-4d6a-8680-5c032c948911/content>

2. Давигора Ю. І., Молотай В. А., Коломієць О. В., Демченко Ю. В., Кудлай А. О. Дії працівників органів Національної поліції при виникненні надзвичайних ситуацій : навч. посіб. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/17173/1/OBL%20new.pdf>.

3. Про Національну поліцію : Закон України від 02 лип. 2015 р. № 580-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/580-19>.

4. Підрозділ поліції Донеччини «Білий янгол» отримав Національну премію «Скарб нації 2025» // Головне управління Національної поліції в Донецькій області. 30 жовт. 2025. URL: <https://dn.npu.gov.ua/news/pidrozdil-politsii-donechchyny-bilyi-ianhol-otrymav-natsionalnu-premiyu-skarb-natsii-2025>

5. Злочини, вчинені військовими рф під час повномасштабного вторгнення в Україну (станом на 31.12.2025) // Національна поліція України. 31 груд. 2025. URL: <https://npu.gov.ua/news/zlochyny-vchyneni-viiskovymy-rf-pid-chas-povnomasshtabnoho-vtorhnennia-v-ukrainu-standom-na-31122025>